

کیفیت زندگی دانشگاهی از دیدگاه دانشجویان بومی و غیر بومی دانشگاه‌های دولتی شهر تهران

رضا مهدی^۱

تاریخ دریافت: ۱۳۹۴/۴/۱

تاریخ پذیرش: ۱۳۹۴/۱۰/۱۷

چکیده

کیفیت زندگی دانشگاهی و احساس رضایت کلی دانشجویان کلیاتی از زندگی دانشگاهی هستند که بر اساس نظریه تسری، از بخش‌های گوناگون تأثیر می‌پذیرند. این پژوهش با هدف ارزیابی کیفیت زندگی تحصیلی دانشجویان بومی و غیر بومی دانشگاه‌های دولتی شهر تهران انجام شده است، هدفی توسعه‌ای دارد و گردآوری داده‌های آن پیمایشی است. جامعه آماری این پژوهش، دانشجویان دوره کارشناسی است که ۵۰۰ نمونه به‌طور تصادفی از دانشگاه‌های جامعه هدف انتخاب و داده‌ها با استفاده از پرسش‌نامه‌ای که محقق تنظیم کرده، گردآوری شده است. برای تعیین روایی پرسش‌نامه از پرسش‌های آزموده‌شده در پژوهش‌های مشابه و آرای متخصصان استفاده و پایایی پرسش‌نامه با استفاده از شاخص آلفای کرونباخ^۲ از طریق پیش‌آزمون ۱۵ نمونه در حد ۰/۸۶ تأیید شده است. برای تحلیل داده‌ها از نرم‌افزار اسپس اس اس^۳ و آزمون‌های آماری استفاده شده است. کیفیت زندگی دانشجویان به‌طور معناداری کمتر از حد متوسط و کیفیت زندگی دانشجویان غیر بومی به‌طور معناداری بالاتر از کیفیت زندگی دانشجویان بومی ارزیابی شده است. پایین بودن کیفیت زندگی دانشگاهی دانشجویان نشان می‌دهد سیاست‌های آموزش عالی درباره کیفیت و بهره‌وری منابع ملی، تأثیری اندک داشته است. عدم رضایت دانشجویان از کلیت زندگی دانشگاهی، به‌عنوان یکی از ذی‌نفعان اصلی آموزش عالی، می‌تواند نقطه آغازی برای انحراف از رسالت‌ها و فلسفه‌های توسعه آموزش عالی باشد. مدیران و رهبران آموزش عالی باید تصمیماتی جدی برای ارتقای کیفیت زندگی دانشگاهی اتخاذ نمایند. آموزش عالی بدون کیفیت زندگی دانشگاهی، نقض غرض خواهد بود.

واژگان کلیدی: آموزش عالی، دانشگاه، کیفیت زندگی دانشگاهی، دانشجوی بومی،

دانشجوی غیر بومی.

مقدمه

مفهوم کیفیت زندگی، مفهومی میان‌رشته‌ای است که دیدگاه‌های جامعه‌شناسان، روان‌شناسان، فلاسفه، دانشمندان علوم بالینی و پزشکی، اندیشمندان علوم اجتماعی، برنامه‌ریزان، اقتصاددانان، سیاستمداران و سیاست‌گذاران را در بر می‌گیرد (بوند^۱ و کورنر^۲، ۱۳۸۶: ۱۱-۱۳ و مسام^۳، ۲۰۰۲: ۲۲۷-۱۴۱). اقتصاديون، اجتماعيون، فلاسفه، اهالی بهداشت و سلامت، سیاست‌گذاران و نظایر اینها هر کدام از منظر خاص خود به سازه و مفهوم کیفیت زندگی می‌نگرند (بالدوین^۴ و همکاران، ۱۹۹۲: ۶۲-۵۷). اگر چه کیفیت زندگی در بعضی از منابع به سطح زندگی^۵ ترجمه شده است، اما سطح زندگی و پیشرفت مادی فقط یکی از پایه‌های کیفیت زندگی است (ایکرسلی^۶، ۱۹۹۹). از دهه ۱۹۹۰ موضوع کیفیت زندگی در ادبیات نظری توسعه، اهمیتی فوق‌العاده یافته و مبنای تمایز و دسته‌بندی‌های نوین جوامع و کشورها به شمار می‌آید. شاخص‌های توسعه انسانی، استانداردهای زندگی و مصرف، در سه دهه اخیر تحولی در ادبیات توسعه از نظر اهداف و چشم‌انداز به وجود آورده‌اند و به نوعی با موضوع کیفیت زندگی مرتبط هستند. برخی از شاخص‌های کیفی و انسانی توسعه مانند خوشبختی، آزادی، رضایت از زندگی و احساس امنیت مورد تأکید قرار گرفته‌اند (عنبری، ۱۳۸۹: ۲۴).

کیفیت زندگی در قالب واژه علمی، مفهومی برای بررسی چگونگی تأمین نیازهای انسانی و نیز معیاری برای درک رضایت افراد، اقشار، جوامع، گروه‌ها از ابعاد مختلف زندگی است. کیفیت به‌طور عام و کیفیت زندگی به‌طور خاص، مفهومی پیچیده و متشکل از ابعاد مختلف عینی و ذهنی به شمار می‌آید. چندبُعدی بودن، ذهنی بودن و پویایی برخی از ویژگی‌های اصلی کیفیت زندگی هستند (مؤذن و همکاران، ۱۳۹۱: ۱۷۴-۱۴۹). رایج‌ترین مفهوم کیفیت زندگی، مفهوم بهزیستی^۷ و نحوه نگرش انسان‌ها به زندگی است (چا^۸، ۲۰۰۳).

فصلنامه علمی- پژوهشی

۵۰

دوره نهم
شماره ۲
تابستان ۱۳۹۵

1. Bond
2. Corner
3. Massam
4. Baldwin
5. life level
6. Eckersley
7. well-being
8. Cha

کیفیت زندگی دانشگاهی دانشجویان به عنوان قشر فعال و برجسته جامعه، تأثیری بسزا در یادگیری و افزایش آگاهی علمی و موفقیت‌های تحصیلی دارد. کیفیت زندگی دانشجویان دانشگاهی ابعاد متعدد آموزشی، جسمی، روانی، رفتاری، پژوهشی، فرهنگی-اجتماعی، رفاهی، تفریحی، اقتصادی و آینده‌نگری رشد فردی دارد (لی^۱ و گریس^۲، ۲۰۰۸). در واقع، کیفیت زندگی دانشجویان نشانه بارزی از میزان رضایت آنها از زندگی دانشجویی است. مطابق پژوهش‌های انجام‌شده، میزان رضایت دانشجویان از کیفیت زندگی، تأثیر بسیاری بر کیفیت یادگیری آنها داشته و در مجموع، موجب ارتقای کیفیت نظام دانشگاهی و آموزش عالی می‌شود (صادقی، ۱۳۹۲: ۳۷-۲۵؛ بنجامین^۳، ۱۹۹۴: ۲۶۴-۲۰۵؛ سیرجی^۴ و همکاران، ۲۰۰۰: ۳۱۶-۲۷۹).

نظام‌های آموزش عالی در ایران و برخی کشورها کارکرد و عملکرد مناسبی در ارائه تسهیلات، خدمات و فرصت‌های پیشرفت به دانشجویان ندارند. این ناکارآمدی، مسائلی برای دانشجویان ایجاد کرده و ضمن ایجاد نارضایتی از زندگی دانشگاهی، فرایند یادگیری و جامعه‌پذیری دانشجویان را مختل می‌کند (جاودانی، ۱۳۹۲). سیاست بومی‌گزینی در آموزش عالی ایران در پاسخ به برخی از مسائل برآمده از تحصیل در دانشگاه‌های غیربومی در حال اجراست و یکی از اهداف آن، تأمین رضایت نسبت به زندگی و به تبع آن، ارتقای کیفیت زندگی تحصیلی دانشجویان غیر بومی می‌باشد. همچنین، در سال‌های اخیر سیاست بین‌المللی شدن آموزش عالی مورد توجه سیاست‌گذاران نظام آموزش عالی قرار گرفته که برای پیروزمندی این سیاست، کیفیت زندگی دانشگاهی و امکان رقابت با نظام‌های آموزش عالی جهان جایگاهی ویژه دارد. افزون بر این، کیفیت یکی از مسائل اساسی آموزش عالی ایران است و عوامل متعددی در ارتقای کیفیت آموزش عالی مؤثر هستند که از نظرگاه هر رویکردی، قطعاً دانشجو محور کیفیت آموزش عالی است (یمنی، ۱۳۹۱: ۲۳). با توجه به تأثیرات کیفیت زندگی تحصیلی دانشجویان در پیشرفت علمی و یادگیری آنها (صادقی، ۱۳۹۲؛ بنجامین، ۱۹۹۴؛ سیرجی و همکاران، ۲۰۰۰) و تأثیرات بومی یا غیر بومی بودن دانشجویان در کیفیت زندگی دانشگاهی (سلطانی و همکاران، ۱۳۸۹)، آگاهی از

1. Lee
2. Grace
3. Benjamin
4. Sirgy

سطح کیفیت زندگی دانشگاهی دانشجویان بومی و غیر بومی و بسط راهکارهای ارتقای آن، ضرورتی مهم در نظام آموزش عالی است (همان ۱۳۸۹؛ مکوندی و زمانی، ۱۳۹۰). این پژوهش با هدف ارزیابی کیفیت زندگی دانشگاهی دانشجویان بومی و غیر بومی دانشگاه‌های دولتی شهر تهران به روش پیمایش انجام شده است. در این مطالعه، منظور از دانشجوی بومی، دانشجویی است که پیش و پس از ورود به دانشگاه، ساکن تهران بوده و عمدتاً کنار خانواده زندگی می‌کند. منظور از دانشجوی غیر بومی، دانشجویی است که پیش از ورود به دانشگاه و در حال حاضر شهروند عمومی تهران نبوده و صرفاً برای تحصیل در تهران سکونت دارد. خانواده دانشجوی غیر بومی، مقیم تهران نیستند.

پیشینه پژوهش‌های داخلی و خارجی

پیشینه پژوهش در ایران. به زعم نویسنده، نخستین پژوهش درباره کیفیت زندگی دانشگاهی را برهمنی با مطالعه کیفیت زندگی ۳۷۰۰ دانشجوی دانشگاه‌های علوم پزشکی با هدف بررسی کیفیت زندگی، نگرش دینی، وضعیت اجتماعی - اقتصادی و عملکرد تحصیلی، انجام داده است (۱۳۷۸). یافته‌های این مطالعه نشان می‌دهد که کیفیت زندگی نیمی از دانشجویان در حد متوسط یا کمی بهتر است. ۲۵ درصد دانشجویان از نظر کیفیت زندگی در شرایط نامطلوب به سر می‌برند.

در پژوهشی، ارتباط میان اضطراب و کیفیت زندگی دانشجویان مقیم خوابگاه‌های دانشگاه علوم پزشکی تهران بررسی شده با این نتیجه‌گیری که با افزایش سطح کیفیت زندگی می‌توان سطح اضطراب دانشجویان را کاهش داد (صالحی و دهقان نیری، ۱۳۹۰). در مطالعه‌ای با موضوع بررسی کیفیت زندگی دانشجویان دانشگاه‌های شهر اردبیل، کیفیت زندگی ۶۰۰ دانشجوی دانشگاه‌های این شهر با استفاده از پرسش‌نامه سازمان جهانی بهداشت اندازه‌گیری شده که نتایج آن نشان داده کیفیت زندگی حدود ۶۹ درصد از دانشجویان در حد متوسط و کیفیت زندگی دانشجویان زن بالاتر از کیفیت زندگی دانشجویان مرد (۳۱٪ در برابر ۲۶٪) است (محمدی و همکاران، ۱۳۹۰). بر اساس یافته‌های پژوهشی که با استفاده از پرسش‌نامه سازمان جهانی بهداشت بر روی ۲۲۶ دانشجوی دانشگاه گیلان انجام شده، سطح سلامت و کیفیت زندگی دانشجویان بومی بهتر از دانشجویان غیر بومی است (سلطانی و همکاران، ۱۳۸۹).

بررسی کیفیت زندگی دانشگاهی دانشجویان دانشگاه‌های علامه طباطبایی، تهران و کردستان نشان داده کیفیت زندگی کلی دانشجویان متأثر از ابعاد مختلف زندگی ست و میان رضایت از زندگی دانشگاهی دانشگاه‌های تهران و کردستان تفاوتی معنادار وجود دارد (فلاحتی، ۱۳۹۲).

با بررسی زندگی دانشگاهی دانشجویان ایرانی و خارجی دانشگاه شهید بهشتی درمی‌یابیم کیفیت زندگی دانشجویان به اندازه لازم مطلوب نیست (معارفوند، ۱۳۹۲). توجه به بُعد سلامت و پزشکی کیفیت زندگی دانشگاهی، ویژگی مشترک مطالعات کیفیت زندگی در ایران می‌باشد که چنین رویکردی از مطالعات و معیارهای سازمان جهانی بهداشت به کیفیت زندگی الگوبرداری شده است. به همین دلیل، بیشتر مطالعات کیفیت زندگی دانشگاهی توسط متخصصان حوزه علوم پزشکی انجام شده است. در این پژوهش، تلاش بر این بوده مطالعه کیفیت زندگی دانشگاهی به‌طور جامع و با توجه به همه ابعاد زندگی دانشگاهی، نظیر مؤلفه‌های آموزشی، بهداشتی، دسترسی و فرهنگی-اجتماعی^۱ انجام گیرد.

فصلنامه علمی - پژوهشی

۵۳

کیفیت زندگی
دانشگاهی از ...

پیشینه پژوهش در خارج از ایران. مطالعه کیفیت زندگی نه تنها در ایران، بلکه در جهان نیز موضوعی نسبتاً جدید است. شاید نتوان پیش از دهه ۱۹۹۰ اثری از مطالعات کیفیت زندگی دانشگاهی یافت. بنجامین عوامل و مؤلفه‌های کیفیت زندگی خوابگاهی را ابعاد زندگی اجتماعی، تفریحات، اقتصاد و هزینه‌های زندگی در خوابگاه و محیط خوابگاه معرفی کرده است (۱۹۹۴). بر اساس این پژوهش، برای ارتقای کیفیت زندگی دانشجویان باید عوامل مؤثر بر کیفیت زندگی خوابگاهی به‌طور جامع و همگرا توسعه یابند.

در مدل کیفیت زندگی دانشگاهی دانشجویان کره جنوبی نیاز به سلامت، امنیت، نیازهای اقتصادی در محیط دانشگاهی بررسی شده و معیارهای کیفیت زندگی دانشجویی ارائه شده است. در این تحقیق، مشخص شده است که خدمات آموزشی، تسهیلات و خدمات اداری، تأثیری معنادار بر کیفیت زندگی دانشجویان دارد (لی و گریس، ۲۰۰۸).

در تحقیقی درباره توسعه و اعتبارسنجی یک سنجه بهزیستی به‌عنوان کیفیت زندگی دانشگاهی، شاخص‌های مربوط به خدمات، تسهیلات و محیط ارائه شده است. همچنین، الگویی مفهومی برای سنجش و تبیین کیفیت زندگی با مؤلفه‌های رضایت از جنبه‌های

آموزشی، رضایت از تسهیلات و خدمات و رضایت از جنبه‌های اجتماعی، ارائه داده‌اند. در این الگو، کیفیت زندگی دانشگاهی دانشجویان متأثر از رضایت از خدمات آموزشی و جنبه‌های اجتماعی نظام دانشگاهی معرفی شده و رضایت از خدمات آموزشی و بعد اجتماعی را نیز متأثر از تسهیلات و خدمات می‌داند (سیرجی و همکاران، ۲۰۰۷). همچنین سنجه‌ای برای بهزیستی اجتماعی بر اساس ادراک تأثیر بخش‌های مختلف زندگی بسط داده‌اند (همان، ۲۰۱۰).

تفاوت عمده مطالعات کیفیت زندگی در ایران و خارج از ایران، به کارگیری شاخص‌های متعدد کیفیت زندگی و هدفمندی مطالعات خارجی است. هدف عمده این مطالعات، ایجاد محیط و شرایط مناسب زندگی برای ماندگاری دانشجویان در دانشگاه‌های منتخب خود و امکان رقابت با دانشگاه‌ها و مؤسسات آموزش عالی دیگر است. این پژوهش، از منظر جامعیت ابعاد، به مطالعات خارجی شباهت دارد. مطالعات خارجی به شکلی فزاینده به سمت فنی شدن و ورود روش‌های پیچیده آماری در مطالعات می‌رود، اما این مطالعه به شکلی واقعی و با گزارش واقعیت و شواهد مستقیم نظرات جامعه هدف پیش می‌رود.

چارچوب نظری پژوهش

از منظر بُعد ذهنی، کیفیت زندگی دانشگاهی دانشجویان به‌مثابه احساس رضایت کلی آنها از زندگی دانشگاهی است. از این رو، شناخت و فهم عوامل و مؤلفه‌های اصلی ایجاد رضایت دانشجویان از زندگی دانشگاهی اهمیت دارد. پژوهش‌های متعددی درباره تعیین و سنجش عوامل و ماهیت رضایت دانشجویان از دانشگاه انجام شده است (صادقی، ۱۳۹۲). مطالعات آلدردیج^۱ و راولی^۲، در انگلیس نشان داده که به کارگیری یک الگوی کیفیت منفی^۳ (وارونه) برای مدیریت کیفیت، مناسب است. بر اساس این الگو، دانشگاه‌ها باید در پی پاسخ به موارد منجر به عدم رضایت دانشجویان باشند (۱۹۹۸). احساس مداوم کیفیت نازل، با دلزدگی و بی‌رغبتی دانشجویان و عواقب حاصل از آن همراه است. مطالعه‌ای در دانشگاه‌های آلمان با استفاده از مدل وفاداری دانشجوی مبتنی بر کیفیت رابطه، نشان داده

1. Aldridge
2. Rowely
3. negative QM

است که کیفیت تدریس و تعهد احساسی دانشجویان به دانشگاه‌ها اثری زیادی در میزان رضایت دانشجویان دارد (هنینگ^۱ و همکاران، ۲۰۰۱).

احساسات مثبت و منفی و مؤلفه شناختی رضایتمندی در پژوهشی که توسط یو^۲ و دین^۳ انجام گرفته، با وفاداری دانشجویان ارتباط دارد. از نظر آنها مؤلفه رضایت دانشجویان، نسبت به عامل شناختی، دارای ظرفیت پیشگویی بیشتری است (۲۰۰۱). به عبارتی دیگر، با آگاهی از رضایت دانشجویان از نظام دانشگاهی می‌توان درباره وفاداری آنها نسبت به دانشگاه قضاوت کرد. مطالعه درباره دانشجویان اسپانیایی نشان داده که تصویر ذهنی دانشگاه بر میزان رضایت دانشجو مؤثر است (پالاسیو^۴ و همکاران، ۲۰۰۲).

با توجه به اینکه عامل مهم ایجاد تصویر ذهنی از واقعیت، خود واقعیت است، شناخت و مدیریت تصاویر همه‌ذی‌نفعان بسیار مهم است. در یک پژوهش، مسائل مالی و علمی، عدم تناسب متون درسی (برنامه درسی) با نیازهای بازار کار به‌عنوان عوامل نارضایتی دانشجویان معرفی شده‌اند (مایو^۵ و همکاران، ۲۰۰۴). از منظر آلدمیر^۶ و گلکان^۷ عواملی نظیر کیفیت عملکرد راهنمایان آموزشی، تحصیلات، متون و کتاب‌های علمی، جنسیت، آگاهی پیش از حضور در محیط دانشگاه، نقشی اساسی در رضایت دانشجویان از تحصیل در دانشگاه دارد (۲۰۰۴).

رضایت دانشجویان دانشگاه‌های اسپانیا متأثر از عوامل بسیاری نظیر کارکنان آموزشی، روش‌های تدریس و نحوه ارائه دروس آموزشی بوده و اعضای هیئت علمی بیشترین نقش را در رضایتمندی و ماندگاری دانشجویان دارند (ناوارو^۸ و همکاران، ۲۰۰۵). در مطالعه مای^۹ عوامل مؤثر بر رضایتمندی دانشجویان شامل محتوای دروس، تخصص و علاقه اعضای هیئت علمی، کم و کیف دسترسی به فناوری اطلاعات و ارتباطات، مشخصات مدرک تحصیلی در امکان کاریابی و اشتغال معرفی شده‌اند (۲۰۰۵). پژوهشگرانی دیگر با استفاده از مدل

1. Hennig
2. Yu
3. Dean
4. Palacio
5. Mayo
6. Aldemir
7. Gulcan
8. Navarro
9. Mai

رضایتمندی و تئوری انگیزش هرزبرگ^۱، کارایی دانشگاه و کلاس‌ها را از مهم‌ترین عوامل تعیین‌کننده رضایت دانشجویان معرفی کرده است (دشیلد^۲ و همکاران، ۲۰۰۸).

در ایران نیز مطالعات بسیاری در زمینه عوامل رضایت دانشجویان از ابعاد و موضوعات مختلف دانشگاه‌ها انجام شده که همگی مؤید و مبین عوامل و مؤلفه‌های تأکیدشده در پژوهش‌های محققان خارجی است. برای نمونه، در یکی از این پژوهش‌ها، رابطه‌ای معنادار میان خدمات آموزشی ارائه‌شده و رضایتمندی دانشجویان برقرار می‌شود (صادقی، ۱۳۹۲).

نظریه خاصی برای کیفیت زندگی تحصیلی دانشجویان بسط داده نشده است. افزون بر شاخص‌های رضایت تأکیدشده در مطالعات، دیدگاه‌های نظری نظیر آنچه که شیخی مطرح کرده را می‌توان مبنایی برای مطالعات کیفیت زندگی دانشگاهی دانشجویان قرار داد (۱۳۸۹). هفت دیدگاه را به‌عنوان چارچوب نظری مطالعه کیفیت زندگی دانشگاهی مورد توجه قرار داده‌اند.

«نظریه انرژی مازاد»^۳: این نظریه بیانگر این است که چگونه انرژی مازاد میان دانشجویان و توسط آنها صرف می‌شود. یکی از مصادیق این نظریه، زمینه و فرصت بازی و گذراندن اوقات فراغت دانشجویان است. بر مبنای این نظریه دانشجویان باید اجازه یابند در فعالیت‌هایی که انرژی اضافی حاصل از تحصیل و مطالعه، به‌ویژه در تعطیلات آخر هفته را تخلیه می‌کنند، مشارکت کنند. ورزش‌های گوناگون فعالیت‌هایی مفید برای تخلیه انرژی اضافی هستند (الیس^۴، ۱۹۷۳: ۲۵-۲۳).

«نظریه تفریح»^۵: نظریه تفریح برخلاف نظریه انرژی اضافی، نگاهی به انگیزه‌های اولیه برای بازی و گذران اوقات فراغت دارد تا به‌واسطه آن، انرژی نوینی در دانشجویان ایجاد شود. برای مثال، پس از چند ساعت حضور در کلاس‌های درس، سطح انرژی دانشجو پایین می‌آید. یک فعالیت ورزشی یا فعالیت‌های مرتبط با اوقات فراغت موجب کسب انرژی یا ایجاد انرژی بیشتر می‌شود و انگیزه تحصیل و مطالعه را در دانشجویان تقویت می‌کند (ویسکوپف^۶، ۱۹۸۲: ۵۴-۵۳).

1. Herzberg
2. Deshield
3. surplus energy theory
4. Ellis
5. recreation theory
6. Weiskopf

«نظریه تنش زدایی»^۱: این نظریه روش دیگری برای بهبود کیفیت زندگی دانشجویان است. این نظریه ارتباط زیادی با مبانی جامعه مدرن دارد و پاسخ به تنشی است که به عنوان یک مسأله عمده در جوامع امروزی و محیط‌های دانشگاهی و دانشجویی وجود دارد. خود تفریح می‌تواند با فراهم کردن شرایط برای راحت گرفتن شرایط، به عنوان عامل بازدارنده تنش عمل نماید. به عنوان مثال، یک دانشجو با چند دقیقه قدم زدن یا شنا کردن، به طور چشمگیری می‌تواند تنش حاصل از فشار تحصیل و پژوهش را کاهش دهد (کراوس^۲، ۱۹۸۴: ۳۴).

«نظریه جبران»^۳: هدف این نظریه ارتقای پویایی و فعالیت دانشجویان است. بر اساس نظریه جبران، دانشجویان برای افزایش کیفیت زندگی دانشجویی باید بتوانند زمینه‌هایی را که به طور واقعی کمبود دارند یا از نظر ذهنی احساس کمبود می‌کنند با فعالیت‌های دیگری جایگزین و کمبودهای موجود را جبران کنند. بدیهی است ارتقای کیفیت زندگی دانشجویی و افزایش رضایت از کلیت زندگی نیازمند فراهم شدن امکانات و فرصت‌ها از سوی دانشگاه و همت و تلاش خود دانشجو است (ویسکوپوف، ۱۹۸۲: ۵۴-۵۳).

«نظریه تسری»^۴: گرونبرگ^۵ بر این باور است که رضایت نسبت به بخشی از زندگی بر رضایت از بخش‌های دیگر تأثیرگذار است. همبستگی معناداری میان عوامل و ابعاد کیفیت زندگی وجود دارد و کیفیت پایین در یک بخش موجب پایین آمدن کیفیت در سایر حیطه‌ها و حتی کل زندگی می‌شود (توسلی، ۱۳۷۴: ۶۷).

«نظریه نیازهای انسانی»^۶: نظریه نیازهای انسانی که رویکرد عاملیت انسانی به کیفیت زندگی است، برای عاملیت دانشجو نقشی محوری قائل بوده و بر این باور است که کیفیت زندگی بیشتر ناظر بر ذهنیات، قابلیت‌ها و توانمندی‌های دانشجویان است (غفاری و امید، ۱۳۹۰: ۳۰-۱۸). البته کیفیت زندگی دانشگاهی دانشجویان بر اساس رویکرد ساختاری، یک مفهوم تام است و تمامی بخش‌ها، ابعاد و عوامل مؤثر بر آن مورد توجه قرار می‌گیرند. در این رویکرد، دانشگاه و کیفیت زندگی دانشگاهی به عنوان یک کلیت تعریف می‌شود.

1. relaxation theory
2. Kraus
3. compensation theory
4. spill-over theory
5. Gruneberg

همچنین، کیفیت زندگی دانشگاهی دانشجویان فراتر از مفهوم نیازها است و می‌تواند در ارتباط با فرایندها و پیامدهای خودمختاری و تحقق فردی مطرح شود.

با توجه به نبود نظریه‌ای ویژه، در این پژوهش از تجربه و دیدگاه سیرجی و همکارانش که در سال ۲۰۱۰ منتشر شده، اقتباس شده است. در ایران نیز آخرین پژوهش‌ها درباره کیفیت زندگی دانشگاهی با اقتباس از الگوی مطالعات سیرجی و همکارانش در سال‌های ۲۰۰۷ و ۲۰۱۰ انجام شده است (فلاحتی، ۱۳۹۲؛ معارفوند، ۱۳۹۲).

با توجه به سنجش کیفیت زندگی تحصیلی دانشجویان از منظر بُعد ذهنی و تلقی میزان رضایت دانشجویان به مثابه کیفیت زندگی دانشگاهی، می‌توان بخشی از مبانی نظری این تحقیق را به نظریه تسری نسبت داد (سیرجی و همکاران، ۲۰۰۷؛ فلاحتی، ۱۳۹۲؛ شیخی، ۱۳۸۹). بر اساس این نظریه، رضایت از زندگی تحصیلی، ترکیبی از رضایت از ابعاد و مؤلفه‌های مختلف محیط دانشگاهی است: ۱. آموزش، ۲. محیط و شرایط کلاس‌های درس، ۳. دانشگاه و رشته تحصیلی، ۴. تنوع فرهنگی دانشگاه، ۵. وضعیت خوابگاه‌های دانشجویی، ۶. برنامه‌های مذهبی و فرهنگی دانشگاه، ۷. کتابخانه دانشگاه و دانشکده، ۸. امکانات حمل و نقل و دسترسی‌ها، ۹. امکانات و تسهیلات درمانی دانشگاه، ۱۰. وضعیت بهداشت و محیط دانشگاه، ۱۱. خدمات ارتباطی دانشگاه، ۱۲. خدمات ورزشی، تفریحی و رفاهی دانشگاه، ۱۳. تسهیلات اعطایی توسط صندوق‌های رفاهی، ۱۴. چشم‌انداز و آینده شغلی و رشد فردی دانشجوی، ۱۵. معاشرت با دوستان یا دانشجویان دیگر.

بنابراین، کیفیت زندگی دانشگاهی در این پژوهش، مجموع رضایت دانشجویان از بخش‌ها و ابعاد مختلف زندگی دانشگاهی، شامل کیفیت زندگی دانشجویی در پردیس دانشگاه از جمله آموزش، فعالیت‌های کمک آموزشی، فوق برنامه، فرهنگی - اجتماعی، روابط با همتایان، مسیرهای دسترسی به پردیس، احساس رشد فردی و تصور چشم‌انداز آینده و احساس درونی نسبت به موفقیت امروز و فرداهاست.

روش تحقیق

این تحقیق از نظر هدف، توسعه‌ای و از نظر گردآوری داده‌ها پیمایشی است. جامعه آماری این پژوهش، همه دانشجویان دوره‌های کارشناسی دانشگاه‌های دولتی بزرگ وابسته به

فصلنامه علمی - پژوهشی

۵۸

دوره نهم
شماره ۲
تابستان ۱۳۹۵

وزارت علوم، تحقیقات و فناوری در شهر تهران است. بر اساس جدول مورگان^۱، حداکثر نمونه‌های مورد نیاز در پژوهش ۵۰۰ نمونه برآورد شده است. دانشگاه‌ها از ابتدای پژوهش انتخاب و نمونه‌های تحقیق به تعداد سهم هر دانشگاه - نسبت جمعیت دانشجویان دوره کارشناسی هر دانشگاه به مجموع دانشجویان دوره کارشناسی دانشگاه‌های مورد مطالعه - به طور تصادفی بر مبنای طرح نمونه‌گیری^۲ انتخاب شده است. به عبارتی دیگر، ۵۰۰ نمونه به نسبت سهم هر دانشگاه، توزیع و تعداد پرسش‌نامه‌های صحیح دریافت شده از این قرار بوده است: دانشگاه تهران ۹۹ نفر (۲۱/۵٪)، شهید بهشتی ۵۳ نفر (۱۱/۵٪)، الزهرا^(س) ۵۵ نفر (۱۲٪)، علامه طباطبائی ۴۸ نفر (۱۰/۵٪)، هنر ۲۳ نفر (۵٪)، خواجه نصیرالدین طوسی ۴۰ نفر (۸/۷٪)، صنعتی شریف ۴۳ نفر (۹/۳٪)، صنعتی امیرکبیر ۴۱ نفر (۱۰٪) و علم و صنعت ایران ۵۰ نفر (۱۱٪). برخی مشخصات جمعیت‌شناختی نمونه‌های نهایی پژوهش در جدول شماره ۱ شرح داده شده‌اند.

فصلنامه علمی - پژوهشی

جدول ۱. مشخصات جمعیت‌شناختی نمونه‌های پژوهش

مشخصه نمونه	مرد	زن	مجرد	متاهل	ساکن خوابگاه	زندگی با والدین	بومی	غیر بومی
تعداد دانشجو	۲۰۸	۲۵۲	۴۳۱	۲۸	۱۹۰	۲۳۵	۲۱۹	۲۳۹

برای گردآوری داده‌ها از یک پرسش‌نامه که توسط محقق تنظیم شده، با مقیاس لیکرت^۳ پنج‌گزینه‌ای (خیلی کم معادل ۱، کم معادل ۲، متوسط معادل ۳، زیاد معادل ۴ و خیلی زیاد معادل ۵) استفاده شده است. برای تنظیم پرسش‌نامه افزون بر ادبیات چارچوب نظری، از روش‌ها و ابزارهای گردآوری داده‌ها در تحقیقات پیشین نظیر مطالعات سیرجی و همکاران (۲۰۱۰)، فلاحتی (۱۳۹۲) و معارفونند (۱۳۹۲) استفاده شده است. نظرات پنج صاحب‌نظر برای تعیین روایی پرسش‌نامه به کار رفته است. پایایی پرسش‌نامه با استفاده از آلفای کرونباخ با ۱۵ نمونه پیش‌آزمون بررسی و در حد ۰/۸۶ تأیید شده است.

1. Morgan
2. sampling design
3. likert scale

نتایج و یافته‌های پژوهش

نتایج و یافته‌های اصلی این پژوهش به اختصار به تفکیک ابعاد و مؤلفه‌های کیفیت زندگی دانشگاهی دانشجویان در جداول ۲ و ۳ نشان داده است.

جدول ۲. آزمون تی تک‌نمونه‌ای کیفیت زندگی تحصیلی دانشجویان بومی و غیر بومی

تفاوت میانگین‌ها	سطح معناداری	درجه آزادی	مقدار تی	وضعیت دانشجویی	ابعاد کیفیت زندگی
-۰/۲۰	۰/۰۱	۲۱۸	-۵/۲۲	بومی	کل کیفیت زندگی تحصیلی
۰/۰۱	۰/۶۵	۲۳۸	۰/۴۴	غیر بومی	
۰/۰۲	۰/۶۱	۲۱۸	۰/۰۵	بومی	آموزش و خدمات آموزشی
۰/۱	۰/۰۵	۲۳۸	۲/۲۵	غیر بومی	
-۰/۱۲	۰/۰۲	۲۱۸	-۲/۴۷	بومی	استادان (اعضای هیئت علمی)
-۰/۰۰۷	۰/۸۶	۲۳۸	-۰/۱۶	غیر بومی	
-۰/۸۴	۰/۰۱	۲۱۸	-۱۱/۳۴	بومی	امکانات حمل و نقل و دسترسی به دانشگاه
-۰/۴۴	۰/۰۱	۲۳۸	-۵/۲۸	غیر بومی	
۰/۲۸	۰/۰۱	۲۱۸	۵/۰۴	بومی	روابط اجتماعی و اوقات فراغت
۰/۲۸	۰/۰۱	۲۳۸	۵/۲۹	غیر بومی	
۰/۶۸	۰/۰۰۱	۲۱۸	۱۹/۲۷	بومی	محل و شرایط زندگی
۰/۱۴	۰/۰۱	۲۳۸	۲/۵۷	غیر بومی	
-۰/۵۰	۰/۰۱	۲۱۸	-۶/۹۳	بومی	خدمات ورزشی، رفاهی و تفریحی
-۰/۳۴	۰/۰۱	۲۳۸	-۴/۹۲	غیر بومی	
-۰/۰۳	۰/۶۸	۲۱۸	-۰/۴۰	بومی	رشد فردی و آینده شغلی
۰/۰۵	۰/۴۵	۲۳۸	۰/۷۴	غیر بومی	
۰/۸۹	۰/۰۰۰	۲۱۸	-۵/۶۷	بومی	سلامت جسمی شخص و امکانات درمانی دانشگاه‌ها
۰/۴۰	۰/۰۰۰	۲۳۸	-۹/۵۶	غیر بومی	
۰/۳۱	۰/۰۱	۲۱۸	۳/۷۸	بومی	فضای عمومی دانشگاه
۰/۳۰	۰/۰۱	۲۳۸	۳/۶۱	غیر بومی	
-۰/۱۹	۰/۰۱	۲۱۸	-۲/۶۰	بومی	بهداشت و کیفیت غذای رستوران‌های دانشگاه‌ها
-۰/۲۸	۰/۰۱	۲۳۸	-۴/۱۸	غیر بومی	

فصلنامه علمی- پژوهشی

۶۰

دوره نهم
شماره ۲
تابستان ۱۳۹۵

جدول ۳. نتایج آزمون تی برای بررسی تفاوت کیفیت زندگی تحصیلی دانشجویان بومی و غیربومی

تفاوت میانگین‌ها	سطح معناداری	درجه آزادی	مقدار تی	آزمون لوین		ابعاد کیفیت زندگی
				سطح معناداری	مقدار F	
-۱۳/۲۷	۰/۰۱	۴۵۸	-۳/۸۰	۰/۱۲	۲/۱۳	کل کیفیت زندگی تحصیلی
-۱/۵۷	۰/۲۳۸	۴۵۸	-۱/۱۸	۰/۵۲	۰/۳۹	آموزش و خدمات آموزشی
-۰/۷۸	۰/۱۰	۴۵۸	-۱/۶۴	۰/۸۷	۰/۰۲	استادان
-۱/۱۹	۰/۰۱	۴۵۸	-۳/۵۲	۰/۲۱	۱/۵۶	امکانات حمل و نقل و دسترسی به دانشگاه
-۰/۰۲	۰/۹۵	۴۵۸	-۰/۰۶	۰/۷۸	۰/۰۷	روابط اجتماعی و اوقات فراغت
-۰/۰۴	۰/۷۳	۴۵۸	-۰/۳۳	۰/۷۰	۰/۱۴	محل و شرایط زندگی
-۰/۸۵	۰/۰۹	۴۵۸	-۱/۷۰	۰/۷۸	۰/۰۷	خدمات ورزشی، رفاهی و تفریحی
-۰/۱۷	۰/۳۹	۴۵۸	-۰/۸۴	۰/۴۸	۰/۵۰	رشد فردی و آینده شغلی
-۰/۱۹	۰/۶۲	۴۵۸	-۰/۴۹	۰/۱۰	۲/۶۳	سلامت جسمی شخص و امکانات درمانی دانشگاه
۰/۰۲	۰/۸۶	۴۵۸	۰/۱۷	۰/۱۲	۲/۱۴	فضای عمومی دانشگاه
۰/۳۱	۰/۳۰	۴۵۸	۱/۰۳	۰/۴۹	۰/۴۷	بهداشت و کیفیت غذای رستوران‌های دانشگاه‌ها

بحث، نتیجه‌گیری و پیشنهاد

کیفیت زندگی دانشگاهی دانشجویان دانشگاه‌های دولتی شهر تهران در سطح ۰/۰۱ تفاوتی معنادار با میانگین نظری (ارزش آزمون) دارد و به‌طور معناداری کمتر از حد متوسط ارزیابی شده است (جدول شماره ۲). همچنین، میانگین کیفیت زندگی دانشگاهی دانشجویان بومی و غیر بومی اختلاف معناداری دارد و کیفیت زندگی دانشگاهی دانشجویان غیر بومی از کیفیت زندگی دانشجویان بومی بالاتر است (جدول شماره ۳). این نتیجه با یافته‌های سلطانی و همکاران (۱۳۸۹) ناهمسو است.

به نظر می‌رسد دلیل بالا بودن کیفیت زندگی دانشجویان غیر بومی نسبت به دانشجویان بومی، حضور دانشجویان غیر بومی در کلان‌شهر پایتخت و تحصیل در یکی از بهترین دانشگاه‌های دولتی شهر تهران باشد. زندگی در مرکز و قبولی در یک دانشگاه معتبر، احساس یک برد را در زندگی دانشجویان غیر بومی ایجاد کرده و قطعاً این احساس در

پاسخ آنها به سؤالات پرسش نامه تحقیق مؤثر بوده است؛ چراکه بر اساس تعریف این پژوهش، کیفیت زندگی تحصیلی، احساس رضایت دانشجویان از کلیت زندگی دانشگاهی است و بر اساس نظریه تسری، رضایت از بخشی از زندگی می‌تواند به بخش‌های دیگر تسری یابد و رضایت از همه ابعاد زندگی را افزایش دهد.

همچنین، علت دیگر رضایت دانشجویان غیربومی از زندگی تحصیلی در شهر تهران می‌تواند وابسته به سطح توقعات آنها از زندگی باشد. شهرستان‌ها به‌طور عام و روستاها به‌طور خاص، امکانات، خدمات و تسهیلات کمتری نسبت به کلان‌شهر تهران دارند و رضایت از زندگی دانشگاهی در شهر تهران در کل می‌تواند بیشتر از شرایط زندگی پیش از ورود به دانشگاه باشد. شرایط زندگی برای اغلب دانشجویان غیر بومی - به‌ویژه دانشجویان شهرهای کوچک و روستاها - کاملاً متفاوت است. برای بسیاری از دانشجویان غیر بومی به‌ویژه دانشجویان دختر، ورود به دانشگاه ورود به جامعه‌ای متفاوت از جامعه قبلی است.

در پژوهش برهمنی (۱۳۷۸) کیفیت زندگی حدود نیمی از دانشجویان در حد متوسط یا کمی بهتر از آن ارزیابی شده و حدود ۲۵٪ از دانشجویان علوم پزشکی از نظر کیفیت زندگی در شرایط نامطلوبی به سر می‌برند و نیازمند تغییر جدی هستند. مطالعه سلطانی و همکارانش (۱۳۸۹) کیفیت زندگی حدود ۳۸٪ دانشجویان دانشگاه گیلان را مطلوب و کیفیت زندگی ۶۲٪ دانشجویان این دانشگاه را متوسط و پایین‌تر ارزیابی می‌کند. در پژوهش محمدی و همکاران (۱۳۹۰) مشخص شده کیفیت زندگی دانشجویان در حد متوسط بوده و کمتر از سطح کیفیت زندگی عموم جامعه است. بر اساس مطالعه معارفوند (۱۳۹۲) کیفیت زندگی دانشگاهی دانشجویان از مطلوبیت لازم برخوردار نیست. بنابراین، نتایج این پژوهش با نتایج پژوهش‌های دیگر همسو است و روشن می‌کند زندگی تحصیلی دانشجویان از کیفیت لازم برخوردار نیست.

رضایت دانشجویان بومی دانشگاه‌های دولتی شهر تهران از آموزش و خدمات آموزشی تفاوت معناداری با ارزش آزمون ندارد و در حد متوسط ارزیابی می‌شود (جدول شماره ۲). در مقابل، میزان رضایت دانشجویان غیر بومی از آموزش و خدمات آموزشی به شکل معناداری بالاتر از حد متوسط ارزیابی شده است. در مورد رضایت از آموزش و خدمات آموزشی، تفاوت معناداری میان رضایت دانشجویان بومی و غیر بومی احصاء نشده است (جدول شماره ۳).

بر اساس مطالعه معارفوند (۱۳۹۲) میزان رضایت دانشجویان ایرانی از اعضای هیئت علمی و رضایت دانشجویان خارجی از اعضای هیئت علمی و برنامه درسی مطلوب ارزیابی شده است. به عبارتی، میزان رضایت دانشجویان دانشگاه شهید بهشتی در مطالعه او بالا گزارش شده است. یافته‌های این تحقیق با نتایج مطالعه معارفوند، در مورد دانشجویان بومی ناهمسو و در مورد دانشجویان غیر بومی همسو می‌باشد.

بر اساس این نتایج می‌توان گفت دانشجویان بومی در مقایسه با دانشجویان غیر بومی، انتظار و توقع بیشتری از آموزش و خدمات آموزشی دانشگاه‌ها دارند. میزان رضایت دانشجویان بومی از استادان تفاوت معنادار منفی نسبت به ارزش آزمون دارد و رضایت از استادان به شکل معناداری پایین‌تر از حد متوسط ارزیابی شده است (جدول شماره ۲). در مقابل، میزان رضایت دانشجویان غیر بومی از استادان تفاوت معناداری با ارزش آزمون ندارد و در حد متوسط برآورد می‌شود. درباره رضایت از استادان، تفاوت معناداری میان دانشجویان بومی و غیر بومی وجود ندارد (جدول شماره ۲).

فصلنامه علمی- پژوهشی

۶۳

کیفیت زندگی
دانشگاهی از ...

در مطالعه معارفوند رضایت دانشجویان ایرانی و خارجی از استادان، مطلوب ارزیابی شده است. نتیجه این تحقیق با یافته‌های مطالعه معارفوند در این زمینه ناهمسو است. یکی از دلایل این تفاوت، تفاوت جامعه آماری دو تحقیق است. جامعه آماری تحقیق معارفوند، دانشجویان همه مقاطع تحصیلی و جامعه آماری این تحقیق فقط دانشجویان دوره کارشناسی است.

میزان رضایت دانشجویان بومی از امکانات حمل و نقل و دسترسی به دانشگاه‌ها تفاوت معنادار منفی نسبت به ارزش آزمون دارد و رضایت از امکانات حمل و نقل و دسترسی به دانشگاه‌ها به شکل معناداری پایین‌تر از حد متوسط ارزیابی شده است. همچنین، رضایت دانشجویان غیر بومی از امکانات حمل و نقل و دسترسی به پردیس‌ها تفاوت معنادار منفی نسبت به ارزش آزمون دارد و رضایت دانشجویان غیر بومی از امکانات حمل و نقل و دسترسی به طور معناداری پایین‌تر از حد متوسط ارزیابی شده است (جدول شماره ۲).

در زمینه رضایت از امکانات حمل و نقل و دسترسی به دانشگاه‌ها، تفاوت معناداری میان دانشجویان بومی و غیر بومی وجود دارد و رضایت دانشجویان غیر بومی بیشتر از دانشجویان بومی است (جدول شماره ۳). از نظر سلطانی و همکاران (۱۳۸۹) رفت و آمد زیاد برای دانشجویان غیر بومی می‌تواند عاملی تنش‌زا باشد. یکی از عوامل کاهش سلامت

روان دانشجویان غیر بومی رفت و آمد از محل زندگی خانواده به دانشگاه محل تحصیل عنوان شده و از این رو، فشار روانی، مشکلات جسمی و اجتماعی بیشتری برای دانشجویان غیر بومی گزارش شده است. دانشجویان بومی به دلیل سکونت در کنار خانواده و برخورداری از حمایت‌های روحی و فردی خانوادگی و نیز مواجهه کمتر با تنش‌های رفت و آمد، دچار مشکلات کمتری هستند و تطابق بیشتری در مواجهه با عوامل تنش‌زای محیطی دارند.

نتیجه این تحقیق با نتایج مطالعه سلطانی و همکاران ناهمسو می‌باشد. دلایل اصلی این ناهمسویی با عامل شلوغی و وضعیت ترافیکی کلان‌شهر تهران قابل ارزیابی است. دانشجویان غیر بومی که بیشتر آنها (حدود ۸۰٪) در خوابگاه‌های دانشجویی سکونت دارند، کمتر با مشکلی به عنوان رفت و آمد و دسترسی به دانشگاه مواجه هستند. از سوی دیگر، دانشجویان بومی کلان‌شهر تهران روزانه مسافت‌های طولانی را در شلوغی و ترافیک سنگین شهر طی کرده و هزینه زیادی برای حضور در دانشگاه محل تحصیل خود صرف می‌کنند.

میزان رضایت دانشجویان بومی از روابط اجتماعی و اوقات فراغت تفاوت معنادار مثبت نسبت به ارزش آزمون دارد و بالاتر از حد متوسط ارزیابی می‌شود. همچنین، میزان رضایت دانشجویان غیر بومی از روابط اجتماعی و اوقات فراغت اختلاف معنادار نسبت به ارزش آزمون دارد و رضایت دانشجویان غیر بومی از روابط اجتماعی و اوقات فراغت به شکل معناداری بالاتر از حد متوسط برآورد می‌شود (جدول شماره ۲). فلاحی (۱۳۹۲) رضایت دانشجویان دانشگاه‌های کردستان، تهران و علامه طباطبائی را از بُعد اجتماعی پایین‌تر از حد متوسط ارزیابی کرده است. همچنین، معارفوند (۱۳۹۳) نشانه‌ای از رضایت دانشجویان ارائه نکرده است. بنابراین، نتیجه این تحقیق با نتایج تحقیقات فلاحی و معارفوند همسو نیست. این اختلاف‌ها، به تفاوت‌های جامعه آماری مطالعات نسبت داده شده است.

میزان رضایت دانشجویان بومی از محل و شرایط زندگی تفاوت معنادار مثبت نسبت به ارزش آزمون دارد و به شکلی معنادار بالاتر از حد متوسط ارزیابی می‌شود. همچنین، میزان رضایت دانشجویان غیر بومی از محل و شرایط زندگی به‌طور معناداری بالاتر از حد متوسط برآورد شده است (جدول شماره ۲). در مورد رضایت از محل و شرایط زندگی،

تفاوت معناداری میان رضایت دانشجویان بومی و غیر بومی وجود ندارد (جدول شماره ۳). نتیجه این تحقیق با یافته‌های مطالعات معارفوند، سلطانی و همکاران در زمینه خوابگاه‌های دانشجویی همسو است. با توجه به مؤلفه کلی رضایت از محل و شرایط زندگی در شهر تهران، نتایج این تحقیق با نتایج مطالعات معارفوند، سلطانی و همکاران ناهمسو است. به عبارتی دیگر، درست است که رضایت دانشجویان غیر بومی از وضعیت خوابگاه‌های دانشجویی در حد متوسط ارزیابی شده، اما در مجموع، تفاوت معناداری میان رضایت دانشجویان بومی و غیر بومی در زمینه محل و شرایط زندگی تحصیلی وجود ندارد (جدول شماره ۳).

میزان رضایت دانشجویان بومی از خدمات ورزشی، رفاهی و تفریحی دانشگاه‌ها اختلاف معنادار منفی نسبت به ارزش آزمون دارد و به شکلی معنادار پایین‌تر از حد متوسط ارزیابی شده است. همچنین، رضایت دانشجویان غیر بومی از خدمات ورزشی، رفاهی و تفریحی دانشگاه‌ها اختلاف معنادار منفی نسبت به ارزش آزمون دارد و به شکلی معنادار پایین‌تر از حد متوسط ارزیابی می‌شود (جدول شماره ۲). در بُعد رضایت از خدمات ورزشی، رفاهی و تفریحی دانشگاه‌ها، تفاوت معناداری میان رضایت دانشجویان بومی و غیر بومی وجود ندارد. مطالعات فلاحی، معارفوند، سلطانی و همکاران در زمینه خدمات رفاهی نشان می‌دهد که دانشجویان از این خدمات راضی نیستند و توقع خدمات ورزشی، رفاهی و تفریحی بیشتری دارند. نتیجه این تحقیق با یافته‌های فلاحی، معارفوند، سلطانی و همکاران همسو است.

میزان رضایت دانشجویان بومی از رشد فردی و چشم‌انداز و آینده‌شغلی اختلاف معناداری نسبت به ارزش آزمون ندارد و در حد متوسط ارزیابی می‌شود. همچنین، رضایت دانشجویان غیر بومی از رشد فردی و چشم‌انداز و آینده‌شغلی اختلاف معناداری نسبت به ارزش آزمون ندارد و در حد متوسط گزارش شده است (جدول شماره ۲). در بُعد رضایت از رشد فردی و چشم‌انداز و آینده‌شغلی، تفاوت معناداری میان دانشجویان بومی و غیر بومی وجود ندارد. مطالعه معارفوند نشان داده که دانشجویان، مسیر پیشرفت خود را نامطلوب ارزیابی می‌کنند. نتیجه این تحقیق با یافته‌های مطالعه معارفوند همسو است. عموماً با توجه به وضعیت بازار کار و بیکاری دانش‌آموختگان دانشگاهی که نرخ آن بین ۳۰٪ تا ۴۰٪ و بالاتر از نرخ بیکاری در جامعه برآورد می‌شود، دانشجویان از رشد فردی و آینده

شغلی خود رضایت مطلوبی ندارند.

میزان رضایت دانشجویان بومی از سلامت جسمی خود و امکانات درمانی دانشگاه‌ها اختلاف معنادار منفی نسبت به ارزش آزمون دارد و بسیار پایین‌تر از حد متوسط ارزیابی شده است. همچنین، میزان رضایت دانشجویان غیر بومی از سلامت جسمی خود و امکانات درمانی دانشگاه‌ها اختلاف معناداری نسبت به ارزش آزمون دارد و سلامت جسمی فردی و امکانات درمانی دانشگاه‌ها بسیار پایین‌تر از حد متوسط گزارش شده است (جدول شماره ۲). در بُعد رضایت از سلامت جسمی فردی و امکانات درمانی دانشگاه‌ها، تفاوت معناداری میان دانشجویان بومی و غیر بومی وجود ندارد. سلطانی و همکاران در مطالعه خود نشان داده‌اند که سلامت جسمی دانشجویان عموماً متوسط و پایین‌تر از متوسط است. مطالعات فلاحتی و معارفوند نیز امکانات و خدمات پزشکی و درمانی دانشگاه‌های مورد نظر را رضایت‌بخش نمی‌دانند. نتیجه این تحقیق با نتایج مطالعات فلاحتی، معارفوند، سلطانی و همکاران همسو است.

میزان رضایت دانشجویان بومی از فضای عمومی دانشگاه‌ها تفاوت معناداری نسبت به ارزش آزمون دارد و رضایت دانشجویان بومی از فضای عمومی دانشگاه بالاتر از حد متوسط ارزیابی شده است. همچنین، میزان رضایت دانشجویان غیر بومی از فضای عمومی دانشگاه‌ها اختلاف معناداری نسبت به ارزش آزمون دارد و بالاتر از حد متوسط برآورد شده است (جدول شماره ۲). در بُعد رضایت از فضای عمومی دانشگاه‌ها تفاوت معناداری میان دانشجویان بومی و غیر بومی وجود ندارد. معارفوند رضایت از فضای عمومی را در سطح مطلوبی ارزیابی کرده که با نتیجه این تحقیق همسو است.

میزان رضایت دانشجویان بومی از بهداشت و کیفیت غذای رستوران‌های دانشگاه‌ها اختلاف معنادار منفی نسبت به ارزش آزمون دارد و رضایت دانشجویان از بهداشت و کیفیت غذای رستوران‌ها به شکل معناداری پایین‌تر از حد متوسط ارزیابی شده است. همچنین، رضایت دانشجویان غیر بومی از بهداشت و کیفیت غذای رستوران‌های دانشگاه‌ها تفاوت معنادار منفی نسبت به ارزش آزمون دارد و به شکل معناداری پایین‌تر از حد متوسط گزارش شده است (جدول شماره ۲). بر اساس معیارهای کیفیت زندگی سازمان جهانی بهداشت، تغذیه و میزان کالری دریافتی یکی از سنجه‌های اساسی کیفیت زندگی افراد است. همچنین، با توجه به جوانی دانشجویان دوره‌های کارشناسی (جامعه آماری این

تحقیق) تغذیه نقش تعیین کننده‌ای در سلامت، نشاط و ایجاد زمینه یادگیری و کوشش دانشجویان دارد. مطالعات معارفوند، سلطانی و همکاران دانشجویان را در زمینه دریافت کالری مکفی و کیفیت تغذیه در شرایط مطلوبی نمی‌بینند. نتیجه این تحقیق با نتایج تحقیقات مذکور همسو بوده و حاکی از نارضایتی دانشجویان از بهداشت و کیفیت غذای رستوران‌های دانشگاه‌هاست. این موضوع برای دانشجویان غیر بومی اهمیت مضاعفی دارد؛ چراکه آنها به سبب زندگی مجردی یا خوابگاهی، وابستگی بیشتری به غذای دانشگاه داشته و نامطلوب بودن تغذیه در دانشگاه‌ها می‌تواند زمینه برخی از نارضایتی‌ها و مشکلات در زندگی تحصیلی باشد.

افزون بر این، جنسیت، تأثیر معناداری در کیفیت زندگی دانشگاهی دانشجویان ندارد، اما در مؤلفه رضایت از تحصیل در شهر تهران در میان دانشجویان مرد و زن، تفاوت معناداری گزارش شده و رضایت از تحصیل در میان دانشجویان زن بیشتر از رضایت دانشجویان مرد است. بر اساس بومی یا غیر بومی بودن، تفاوت معناداری در میان دانشجویان مرد و زن در مؤلفه رضایت از تحصیل در شهر تهران گزارش نشده است.

دانشجویان، به سبب جوانی، از ویژگی‌های مهمی نظیر هیجان‌ات و انرژی‌های متراکم برخوردارند. به علاوه، دانشجویان با علم و دانش و شناخت نوین مرتبط و اهل نقد، انتقاد و تحلیل هستند. از منظر اقتصادی، دانشجویان جایگاهی در شیوه تولید و متن روابط اقتصادی جامعه ندارند و به عنوان نیروی کار آینده، از منابع بخش عمومی و خصوصی تأمین می‌شوند. از جنبه اجتماعی، دوری از خانواده - به ویژه برای دانشجویان غیر بومی - احساس آزادی و اختیار در گزینش راه زندگی، زندگی گروهی در محیط‌های آموزشی - پژوهشی، زندگی نامطلوب جنسی و تراکم انرژی جوانی، دور افتادن از متن واقعی زندگی اجتماعی از ویژگی‌های عمده زندگی دوران دانشجویی است. چنین شرایطی در کنار بهره‌مندی از جوانی همراه با هیجان و تحرک، ورود به جرگه روشنفکری به دلیل تحصیلات عالی و آشنایی نزدیک و نسبتاً نظام‌مند با مسائل اجتماعی و سیاسی، بهره‌مندی از فرصت تحلیل‌های گروهی در محیط‌های دانشجویی، دانشجویان را در وضعیت آرمان‌گرایانه قرار می‌دهد.

تجمع نیروهای آگاه جامعه با سطح تحصیلی نسبتاً بالا و روحیه کنجکاوی بررسی علمی، وضعیت سیاسی، اقتصادی، فرهنگی و روند مناسبات اجتماعی را در معرض نقادی

فصلنامه علمی - پژوهشی

۶۷

کیفیت زندگی
دانشگاهی از ...

دانشجویان قرار می‌دهد. ذهن نقاد و حساس، دانشجویان را به تفکر درباره مسائل جامعه می‌کشانند. شدت مسائل جامعه، بر شدت انتقادات، اعتراض‌ها و فعالیت‌های دانشجویان تأثیر می‌گذارد (کریمیان و احمدوند، ۱۳۹۲). چنین ویژگی‌هایی ممکن است انتظار خاصی از کیفیت زندگی تحصیلی برای دانشجویان ایجاد کند. افزون بر این، بر اساس نظریه تسری، رضایت یا نارضایتی از بخش‌هایی از زندگی دانشجویی که حاصل ویژگی‌های خاص دوران زندگی دانشجویی است، می‌تواند کلیت کیفیت زندگی دانشگاهی و فهم دانشجویان از کیفیت این زندگی را تحت تأثیر قرار دهد.

در میان ابعاد کیفیت زندگی دانشگاهی، سه مؤلفه روابط اجتماعی و اوقات فراغت، محل و شرایط زندگی و فضای عمومی دانشگاه از مؤلفه‌های اصلی رضایت دانشجویان هستند. در مقابل، چهار مؤلفه امکانات حمل و نقل و دسترسی به دانشگاه، خدمات ورزشی، رفاهی و تفریحی، سلامت جسمی و امکانات درمانی دانشگاه و بهداشت و کیفیت غذای رستوران‌های دانشگاه‌ها از مؤلفه‌های اصلی نارضایتی دانشجویان است. همچنین، ارزیابی دانشجویان از سه مؤلفه آموزش و خدمات آموزشی، اعضای هیئت علمی و رشد فردی و چشم‌انداز و آینده شغلی در مقایسه با میانگین نظری (ارزش آزمون) در حد متوسط می‌باشد.

در مجموع، رضایت دانشجویان غیر بومی از زندگی دانشگاهی بیشتر از رضایت دانشجویان بومی است. در تبیین این اختلاف می‌توان گفت عموماً زندگی و تحصیل در کلان‌شهر تهران کشش و جاذبه خاصی دارد که با زندگی و تحصیل در هیچ یک از شهرها و شهرستان‌های دیگر قابل مقایسه نیست. در شهرستان‌ها نگاهی ویژه به غریبه‌ها وجود دارد و دانشجویان غیر بومی احساس غریبی و بیگانگی می‌کنند. در کلان‌شهر تهران بومی بودن و غیر بومی بودن معنای چندانی ندارد و هر فرد می‌تواند شرایط لازم برای زندگی و تحصیل را بدون توجه جدی به شرایط محیطی و نگرش سایرین فراهم کند. آزادی و اختیار در کلان‌شهر تهران برای دانشجویان غیر بومی بیشتر از آزادی و اختیار دانشجویان غیر بومی سایر شهرهاست و بر اساس نظریه تسری، این مؤلفه می‌تواند میان کیفیت زندگی دانشجویان غیر بومی تهران و شهرستان‌ها تفاوت ایجاد کند.

پیشنهادی اجرایی. با توجه به مسأله اساسی کیفیت آموزش عالی و تأثیر کیفیت زندگی دانشگاهی در یادگیری و دانش‌افزایی دانشجویان، پیشنهاد نگارنده این است که در

سیاست‌گذاری‌های آموزش عالی، اهتمام ویژه‌ای نسبت به عوامل کیفیت زندگی دانشگاهی دانشجویان شود. بومی‌گزینی دانشجویان، یکی از سیاست‌های آموزش عالی ایران است که با هدف تأمین رضایت و دسترسی دانشجویان و ارتقای کیفیت زندگی دانشگاهی اعمال می‌شود. بر اساس این تحقیق، در دانشگاه‌های دولتی شهر تهران کیفیت زندگی دانشگاهی دانشجویان غیر بومی بیشتر از دانشجویان بومی است. این یافته، دست کم در شهر تهران با سیاست بومی‌گزینی دانشجویان همسوست. پیشنهاد می‌شود در تنظیم و اجرای سیاست بومی‌گزینی - اگر اصراری بر اجرای آن وجود دارد - تصمیمات بر مبنای مطالعات علمی و توجه به معیار کیفیت زندگی دانشگاهی اتخاذ شوند.

آموزش عالی بین‌المللی یکی از سیاست‌های نظام‌های آموزش عالی پیشرفته و کیفی جهان است. در موفقیت این سیاست، کیفیت زندگی دانشگاهی و امکان رقابت با سایر نظام‌های آموزش عالی جایگاه ویژه‌ای دارد. یکی از معیارهای تحقق این سیاست، تأمین کیفیت زندگی دانشگاهی دانشجویان است. بر اساس این تحقیق، دانشجویان ایرانی دانشگاه‌های دولتی شهر تهران از زندگی دانشگاهی خود رضایت کافی ندارند. از این رو، پیشنهاد می‌شود معیار کیفیت زندگی دانشگاهی دانشجویان، راهنمای سیاست‌های آموزش عالی بین‌المللی باشد.

رشد آموزش عالی در چند دهه گذشته و گسترش تحصیلات تکمیلی در دهه اخیر، امکانات، تسهیلات و خدمات به دانشجویان را مختل کرده است، به طوری که اعضای هیئت علمی وقت اندکی برای راهنمایی و تعامل با دانشجویان دارند. افزون بر این، سرعت رشد امکانات و زیرساخت‌های دانشگاهی هماهنگ با سرعت گسترش آموزش عالی، به ویژه تحصیلات تکمیلی نبوده است. تداوم این وضعیت ممکن است افزون بر کاهش کیفیت آموزش عالی، منجر به کاهش بیشتر کیفیت زندگی دانشگاهی دانشجویان شود. پیشنهاد می‌شود توسعه آموزش عالی به طور عام و گسترش تحصیلات تکمیلی به طور خاص، تابع ضوابط و معیارهای کیفیت زندگی دانشگاهی دانشجویان باشد.

سبک زندگی تحصیلی دانشجویان می‌تواند بر اساس کیفیت زندگی دانشگاهی آنها تغییر کند. پیشنهاد می‌شود راهبردها، راهکارها و منابع آموزش عالی، راهنما و هدایتگر سبک زندگی مناسب تحصیلی باشند. همچنین، با تأمین کیفیت زندگی دانشگاهی هدفمند و رسالت‌محور، سبک زندگی مطلوب و مد نظر جامعه، ترویج و گسترش داده شود.

پیشنهادی پژوهشی. با توجه به نو بودن توجه به کیفیت زندگی دانشگاهی در سطح جهان و ایران و ویژگی میان‌رشته‌ای این نوع مطالعات، پیشنهادهای پژوهشی قابل ارائه در حوزه کیفیت زندگی دانشگاهی متعدد و متنوع است. بر اساس حوزه این پژوهش، پیشنهاد می‌شود: ۱. کیفیت زندگی دانشگاهی دانشجویان مؤسسات آموزش عالی غیردولتی و دانشگاه آزاد اسلامی بر اساس معیارهای^۱ دانشگاه‌های دولتی مطالعه شود، ۲. کیفیت زندگی دانشگاهی دانشجویان دانشگاه‌های مستقر در شهرهای کوچک، غیر از مراکز استان‌ها با هدف شناخت سطح این دانشگاه‌ها و میزان نزدیکی آنها با آموزش عالی حقیقی مطالعه شود، ۳. در دهه گذشته، واحدهای دانشگاه پیام نور گسترش فوق‌العاده‌ای پیدا کرده‌اند، برای آگاهی از وضعیت این واحدها و کلیت این دانشگاه، مطالعه کیفیت زندگی دانشگاهی دانشجویان می‌تواند راهگشا باشد، ۴. کیفیت زندگی دانشگاهی دانشجویان خارجی دانشگاه‌های ایران به صورت مستمر و دوره‌ای، مطالعه و نتایج این مطالعات مبنای تصمیم‌گیری‌های بعدی باشد و ۵. مدیران و رهبران آموزش عالی ایران شناخت کمی از نظام‌های آموزش عالی رقیب در منطقه و جهان دارند، پیشنهاد می‌شود به کمک ارتباطات بین‌المللی وزارت علوم، مطالعه تطبیقی کیفیت زندگی دانشگاهی به روش بهینه‌کاوی^۲ در سطح این دانشگاه‌ها انجام شود.

فصلنامه علمی- پژوهشی

۷۰

دوره نهم

شماره ۲

تابستان ۱۳۹۵

-
1. benchmark
 2. benchmarking

منابع

برهمنی، گلشن (۱۳۷۸). بررسی کیفیت زندگی آسیب‌دیدگان بمباران شیمیایی سردشت. پایان‌نامه کارشناسی ارشد، رشته آموزش پرستاری، دانشکده پرستاری و مامایی، دانشگاه علوم پزشکی و خدمات درمانی شهید بهشتی.

بوند، جان و کورنر، لین (۱۳۸۶). کیفیت زندگی و سالمندان. (مترجم: سیدحسین محقق‌کمال). تهران: دانژه.

توسلی، غلامعباس (۱۳۷۴). نظریه‌های جامعه‌شناسی. تهران: سمت.

جاودانی، حمید (۱۳۹۲). نقش آفرینی دانشگاه در فرایند توسعه پایدار، از رهگذر تولید سرمایه اجتماعی. تحقیقات فرهنگی ایران، ۶ (۱)، ۸۰-۵۵.

سلطانی، رضا؛ کافی، سیدموسی؛ صالحی، ایرج؛ کارشکی، حسین و رضایی، سجاد (۱۳۸۹). بررسی کیفیت زندگی دانشجویان دانشگاه گیلان. مجله دانشگاه علوم پزشکی گیلان، ۱۹ (۷۵)، ۳۵-۲۵.

شیخی، محمدتقی (۱۳۸۹). بررسی جامعه‌شناختی کیفیت زندگی دانشجویان/ جوانان شهر تهران. جمعیت، ۷۴ (۷۳)، ۸۴-۶۳.

صادقی، زینب (۱۳۹۲). ارتباط خدمات آموزشی و رضایتمندی دانشجویان فنی - مهندسی از نظام آموزش عالی. آموزش مهندسی ایران، ۵۹، ۳۷-۲۵.

صالحی تهیمنه و دهقان نیری، ناهید (۱۳۹۰). ارتباط اضطراب و کیفیت زندگی دانشجویان مقیم خوابگاه‌های دانشگاه علوم پزشکی تهران. پژوهشکده علوم بهداشتی جهاد دانشگاهی، ۱۰ (۲)، ۱۸۱-۱۷۵.

عبری، موسی (۱۳۸۹). بررسی تحولات کیفیت زندگی در ایران (۱۳۸۵-۱۳۶۵). توسعه روستایی، ۱ (۲)، ۱۴۹-۱۸۱.

غفاری، غلامرضا و امید، رضا (۱۳۹۰). کیفیت زندگی: شاخص توسعه اجتماعی. تهران: شیرازه.

فلاحتی، لایلا (۱۳۹۲). بررسی کیفیت زندگی دانشجویان. تحقیقات فرهنگی ایران، ۲۳، ۱۷۲-۱۵۱.

کریمیان، زهرا و احمدوند، علی محمد (۱۳۹۲). جامعه اطلاعاتی، هویت فرهنگی و رسالت دانشگاه‌ها. تحقیقات فرهنگی ایران، ۵ (۳)، ۷۶-۴۷.

محمدی فرخان، الهام؛ مخیری، یاسر؛ توکل، زینب و منصور، آسیه (۱۳۹۱). بررسی ارتباط کیفیت خواب و سلامت روان در دانشجویان ساکن خوابگاه. دانش و تندرستی، ۷ (۳)، ۱۱۷-۱۱۳.

معارفوند، زهرا (۱۳۹۲). ارزیابی کیفیت زندگی تحصیلی دانشجویان داخلی و خارجی دانشگاه شهید بهشتی، طرح پژوهشی دانشکده علوم تربیتی و روان‌شناسی.

مکوندی، سمیه و زمانی، مریم (۱۳۹۰). بررسی کیفیت زندگی و ابعاد آن در دانشجویان دانشگاه آزاد اسلامی اهواز. *جنتاشاپیر*، ۲ (۴)، ۲۰۱-۱۹۲.

مؤذن، احمد و عزیزاده اقدم، محمدباقر (۱۳۹۱). بررسی کیفیت زندگی شهری. *مجله جامعه‌شناسی ایران*، ۳، ۱۷۴-۱۴۹.

یمنی دوزی سرخابی، محمد (۱۳۹۱). کیفیت در آموزش عالی. تهران: سمت.

Aldemir, C.; & Gulcan, Y. (2004). Students satisfaction in higher education: A Turkish case. *Higher Education Management and Policy*, 16 (2), 109-122.

Aldridge, S.; & Rowely, J. (1998). Measuring customer satisfaction in higher education. *Quality Assurance in Education*, 6 (4), 197-204.

Baldwin, S.; Godfrey, Ch.; & Propper, C. (1992). *Quality of life: Perspectives and policies*. London & New York: Routledge.

Benjamin, M. (1994). The quality of student life: Toward a coherent conceptualization; *Social Indicators Research*, 31, 205-264.

Cha, K.H. (2003). Subjective well-being among college students. *Social Indicators Research*, (62-63), 455-477.

DeShields Jr. O. W.; Kara, A.; & Kaynak, E. (2008). Determinants of business student satisfaction and retention in higher education: Applying Herzberg's two factor theory. *International Journal of Educational Management*, 19 (2), 28-39.

Eckersley, R. (1999). *Quality of life in Australia (an analysis of public perceptions)*. Discussion paper No. 23, September, National Center for Epidemiology and Health.

Ellis, M. J. (1973). *Why people play*. NJ: Princeton-Hall.

Hennig, T.; Langer, M. F.; & Hansen, U. (2001). Modeling and managing student loyalty: An approach based on the concept of relationship quality. *Service Research Journal*, 3 (4), 331-344.

Kraus, R. G. (1984). *Recreation and leisure in modern society*. (3rd Edition). Glenview, IL: Scott Foresman.

Lee, Y. J.; & Grace, H. (2008). A model of quality of college life (QCL) of students in Korea. *Soc Indic Res*, 87, 269-285.

Mai, L. (2005). A comparative study between UK and US: The student satisfaction in higher education and its influential factors. *Marketing Management Journal*, 21, 59-78.

Massam, B. H. (2002). Quality of life: Public planning and private living. *Progress in Planning*, 58, 141-227.

Mayo, D. T.; Helms, M. M.; & Codjoe, H. M. (2004). Reasons to remain in college: A comparison of highschool and college students. *The International Journal of Educational Management*, 18 (6), 360-367.

فصلنامه علمی - پژوهشی

۷۲

دوره نهم

شماره ۲

تابستان ۱۳۹۵

- Napoli, A. R.; & Wortman, P. M. (1998). Psychological factors related to retention and early departure of two-year community college students. *Research in Higher Education*, 39 (4), 419-455.
- Navarro, M. M.; Iglesias, P. M.; & Torres, R. P. (2005). A new management element for universities: Satisfaction with the offered courses. *International Journal of Educational Management*, 19 (6), 505-526.
- Palacio, A. B.; Menesses, G. D.; & Perez, P. J. (2002). The configuration of the university image and its relationship with the satisfaction of Students. *Journal of Educational Administration*, 40 (5), 486-505.
- Sirgy, M. J.; Grzeskowiak S.; & Rahtz, D. (2007). Quality of college life (qcl) of students: Developing and validating a measure of well-being. *Social Indicators Research*, 80, 343-360.
- Sirgy, M. J.; Rahtz, D.; Cicic, M.; & Underwood, R. (2000). A method for assessing residents satisfaction with community-based services: A quality-of-life perspective. *Social Indicators Research*, 49, 279-316.
- Sirgy, M. J.; Widgery, R. N.; Lee, D. J.; & Grace, B. Y. (2010). Developing a measure of community well-being based on perceptions of impact in various life domains. *Social Indicators Research*, 96 (2), 295-311.
- Weiskopf, D. (1982). *Recreation and leisure: Improving the quality of life*. Boston: Allyn and Bacon.
- Yu, Y.; & Dean, A. (2001). The contribution of emotional satisfaction to consumer loyalty. *International Journal of Service Industry Management*, 12 (3), 234-250.